

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

Ezt a legényt valahogy elkötötték s egy másikkal hátra hagyták, de Imrével nem volt mit kezdeni, még csak a temetéséről sem kellett gondoskodni. Hubert átkozódott, mit kezdjen ő a bakákkal, ha a tisztek is ilyen vigyázatlanok. Előre, előre. Balra tőlük egyre közelebb dörgött az ágyú s már sajátságos kattogás is vegyült belé, mintha apró cséplők szórták volna ki acélmagvukat. S egyszer egész váratlanul, valahol jobbra tőlük puskaropogás tört a koncertbe.

— Gyalázat — ordította Zoltán — Csanádit akartam kimenteni a tűzből s úgy bámulnak rám, mint gyujtogatóra. Zádor tanár úr szóljon értem. Én hős vagyok. Eljöttem a Zölddisznó barlangjába, megdöglöm a félelemtől, de megmutatom nektek. Hol az a láng, hadd mártom belé a karomat.

Zoltán szomszédjainak nem volt idejük az elzuhanó fiúra figyelni. Balról és jobbról megmozdult az erdő. A nagy összeomlást prédarajta-ütesre kihasználó olasz csapatok megindultak, hogy elcsípjék, ami elcsíphető.

Zoltán egyetlenes zöttyenéseket érzett. Vízszintesen feküdt s körülötte lábak és derekak mozogtak, egy üstökös kóválygott az égen, előre-hátrajáratta borzasztó uszályát s a rekedt autótülkölés megint kitépte belőle az öntudatot. Kemény deszkán feküdt, a feje fölött is deszka s körül sötétség : a koporsóban fekszik így az ember. De az autó most stakkatót töfögött s Zoltán érezte, hogy halad, — Csanádi rágal-mazó, gondolta és belenyugodott a repülő koporsóba. Amikor újra föl-ocsúdott, hosszú termet látott, a terem átellenes végén lámpa égett, alatta fehér főkötő. A főkötő és közte, fekvő emberek. S hirtelen úgy érezte, hogy ő Zádor tanár úr. Mindjárt meg fogok halni, döbönt belé egy elhelyezkedni nem tudó emlék.

— Sveszter, fogja be a nyilást. Sveszter, elvérzek.

Az asszony fölemelkedett, visszanyomta őt s szavakat mondott, amiket nem értett. — Resti — hallotta ki a hadarásból s hideg volt a melle körül, egy kanál reszketett a szája felé, undorító keserűség terjedt szét benne s visszazsibbadt a párnájára. Láthatatlan súlyok vonták béna mélységek felé. Ismerte ezt az érzést, édes nappali álmaiba zuhant így az érzékiesedő Hindenburg-álmok korában.

De ép ez a bágyadt jóézés döböntette meg. A hajdani tiltakozás letorkolta a zsibbadtságát. A szuverénitásban sértett akarat fölnyilalt.

A halál örvényére eszmélt. Az erő, amely a gyerekkora óta élete minden pillanatában halálos elszántságba tudta merevíteni, a betegség alól is felütötte a fejét. Nem szabad meghalnod, gondolta, s ez olyan volt, mint nem szabad a Jóska bűnébe esned. Elmulasztott kötelességre hivatkozott ez a parancs, nem az izmait, de az egész szervezetét, szinte a sejtjei életét feszítette meg. Ott feküdt mozdulatlanul, nyitott szemmel, önmaga fölött virrasztón, mint az Önmegóvás leleplezése után. Most egy nagyobb álmot gyúrt le önmagában.

Odakinn világosodott. Az ágya fölött csengőn és betapaszthatatlanul eredt meg a vidám olasz beszéd. Zoltánból melegen bugyborékoltt föl a megkönnyebbedés. Túl volt halál és félelem kríziséen, még látta az ágya előtt álló kis katonaróvost s már aludt a hajótörésből menekültek hosszú, mindent behavazó álmával.

VII.

Zoltánt a betegség eszméletlenül sodorta át a háborún. Akkor ütötte föl fejét a spanyol járvány s Zoltán erőltetett önuralma félelmével együtt az elhatalmasodó lázat is visszanyomta, míg a tűzoszloppá vált Imre s a kétfelől fölkattanó puskaropogás el nem szabadította benne a szervezet Spartacus-lázadását.

Az osztrák hadvezetőség ezekben az órákban tette meg fegyverszünet-ajánlatát, a front elernyedtt, bomladoxott, de az olaszok, hogy legalább egy látszatgyőzelemmel aranyozzák be háborús szereplésüket, rávetették magukat a bomló seregre, itt is, ott is besétáltak a frontba, le-lekaptak egy fedetlen dandárt s elhagyott úteget. Ebben az éjtszakában marsolt egy huszonnégy órás, de már esztendőkkel elévült parancs szerint Zoltán hadoszlopa; állások felé, amelyeket rég megkerültek, úton, amely az ellenség markába vitt. Szegény Hubert főhadnagy, nem sokra ment a strammságával, de az előttük haladó zászlóalj őrnagya sem. Rajvonalba sem fejlődhettek s már eldobták puskájukat s szám lettek Diaz kótyagos jelentésében.

Zoltánt a zsákmányolt ágyúkat elvontató olasz tüzérek találták meg. Volt bennük annyi emberség, hogy nem hajtottak át az úttestre vetett sötét tömegben, amely föléhajolva, pihegő gyermekmellnek bizonyult. Zöty-zöty, mondta a szanitéc-hordágy s Zoltán megindult a hajdani olasz vonalak mögé, előtte, utána lecsipett, kókadtt fejú magyarok bandukoltak Olaszországba; szemben velük evvivázó, komázó olaszok özőnlöttek, hogy csókkal vegyék vissza, amit karddal elvesztettek. Zoltán semmit sem tudott. Katlan volt a feje és sikongatva türte a hordágyat, a szanitécek megálltak, a szembejövöket faggatták s föl-ujjongtak. Örömük lökései Zoltánt is meg-megrázták, de minden lökés kevés volt hozzá, hogy láz és elgyötörtség Hamupipóke-koporsójából fölriassza. A kötözöhelyen keresték rajta a sebet, de nem volt, csak a stetoszkóp alatt pattogzott föl a tüdőgyulladás finom sercegése.

— Influenzás tüdőgyulladás — mondta az orvos; nagy fehér autóba tették s estére a mestrei kórházban feküdt. Itt új orvos kopogtatta végig s hallgatta meg. Vízszintes vonalat írt a kezével, kétszázás pulzus, mindkét oldal lobos, gyenge legény. Kaput. De a gyenge légnyekben olykor váratlan tartalékok lappanganak. Erők, amiket a felfújtt atléták izommá és vérbőséggé pocskoltak szét. Ha valaki nem akar meghalni, az nagy érv a halál előtt s Zoltán akarata nem volt mindennapi. A déli vizitnél az orvos meglepetve nézte az ágy fölé írt lázszámot : 37.8 s újra lemérette a beteget, de a higany most már addig sem kapaszkodott. Egy pillanatig bosszankodott, hogy ez a fogoly az ő elhatározása ellenére is életben maradt, de ömlött a beteg, neki tenger dolga volt, vállat vont s tovább ment. Olyan fiatal orvos volt még, nem is orvos, csak medikus, jól esett neki, ha az ápolónő látta a csuda nagy tudományát.

Az ápolónő azonban csak azt láthatta, amit a 23-as ágy mutatott s azon egy visszahelványodó bőrű, verejtékes gyermek tűrte a bágyadt homlokába eső fekete fürtöket s az utolsó őszi legyek kellemetlenkedését. Az ápolónő nem sokat tudott a 23-as ágy utasáról, de tudta, hogy a halál csöndes tengeréről siklott vissza, bántotta a szemét a lelógó haj s vissza-símitotta.

Zoltán ebben a homlokára csúszó kézben érezte idegei édes felszabadultságát. Nem is egy idegen nő nyújtotta ki ezeket a szárnyként libegő ujjakat. A ráömlő elbágyadásból röppent ki ez a kéz, mint vihar-megráncigálta bokor szétcsapódó ágai közül a sértetlen galamb. Nem szólt, csak fölvetette a szemét. Ezek az akarát összevonta szemek most szétnyílottak, mint hirtelen kifeslett virág. Semmi tartózkodás, semmi hátsó gondolat, csak a megüresedett lélek elfogulatlan várakozása. A beteg gyerek csendes bizalma volt ez, s az ápolónő túl fajon, nyelven és háborús káoszon, anyaián hajolt e szavakontúli ragaszkodás fölé. Akármivé vált a háborús csókéhség örvényében, maradt benne valami, amit a 23-as ágy előtt salaktalan anyaságként tudott csillogtatni. S maga is meglepődött, hogy a mindenkié és senkié zavarosából ilyen váratlan kristály ér bugyogott elő. Hízelt neki s kicsit meg is vigasztalta önmagáért. Ezután is odaengedte derekát a kis csupa-kéz, merő-láb orvosának s az erőre kapó lábadozók elől sem vonta el barna nyakát, melyet az orvietói hegy borérellel napja formált oly izgatóvá, de Zoltán előtt még a kötekedő fejkendője is testvériessé konyult, csípőjéből kiállt a kelletés s mindig talált valami tennivalót, amit profánság nélkül fölösen és adakozón tehetett. Egy-egy perc volt ez a nap óráiból, de az íze ott motoszkált az egész nap alján, derültebben mozgott s a lőtásban megereszkedett talpai sem sajogtak úgy estére, mint előbb.

Zoltán semmit sem vett észre abból a modorváltásból, amely a szomszéd ágy kiállhatatlanul horkoló sziciliaijánál kezdődött s a gyógyszerasztalnál a sedre csípők új mozgósításával ért véget. Neki a nővér egy fehér ruhában járó mentőhatalom volt, maga a gyógyulás vagy

inkább a megkönnyebbedés. Nem is gondolt rá, hogy ez a fölébe hajló gondosság egy női testhez tartozik. Függetlenül a nőtől s lelke állapotává vált. A közel esztendő s feszültség most egyszerre lejárt, mint hirtelen leszaladt rúgó, a betegség erőpumpolása minden önmarcangoló gátlást, minden öntékozló erőfeszítést levert s a kimerült testből mint rég elsüllyedt tündérsziget emelkedett ki a kezdeti boldogság, a gondolatlan gyermeki lét.

Az élete beszűkült : feküdt s élvezte a párna tapintatát, hallgatta a nyakában dobogó eret, nézte a szemközti ágy lábfejét s nem volt kíváncsi rá, hogy mi van a lábfej mögött. Még a szomszéd sziciliait sem látta soha, pedig csak félre kellett volna tekernie a fejét, de azt sem érte meg neki, pedig egész nap nyögött és káromkodott, úgyhogy az ápolónő oda is szólt :

— Non bestemmiare.

Zoltánt azonban nem érdekelte a káromkodó. Minek, mikor szemben vele egy zöld lámpaernyő lógott. A zöld üvegen nappal a napfény dereng át, éjjel a virrasztó körte s este az ápolónő is megjelent az ernyő alatt, föl le huzogatta az ernyőt s Zoltánt nézte.

— Non disturbavi? — kérdezte, Zoltán visszanézte és mosolygott, de az arcizmai nem mentek utána a mosolynak s így még mosolygóbb volt az a mosoly, mint nyugodt arc mögött földerengő szelíd ráhagyás: ahogy gondolod, te tudod jobban.

S az ápolónő odament az ágyhoz, hogy még egyszer a melle köré csavarja a borogatást, s minél közelebb ért hozzá, annál sűrűbb lett körülötte a béke s amikor a fehér bóbíta enyhe ívben fölébe hajolt, behúnyta a szemét, s ismeretlen vizek hullámlásának engedte oda a testét. Nem volt még ilyen boldog! A hodosi iskolában sem, amikor a tanítókisasszonyt kísérte ilyen alázatosan. Abba a kísérgetésbe makacs menekedés vegyült, tiltakozás a világ nem-tanítókisasszony része iránt. Itt azonban nem volt világ, az egész világ az ápolónő volt, tejes csésze, simogató kéz, borogatás belőle nyúlt ki s Zoltántól senki sem vette rossz néven, hogy feküdt.

Az első érzés, amely ezt a boldogságot megzavarta, a kincsükön alvók szorongása volt. Valaki azt mondta benne, hogy de jó így s ő már körül is kerítette ezt a de jót, makacsul kirekesztett minden benyomást, ami nem a lámpaernyő s nem a lámpaernyő alól fölbukkant főköttő sugárzott felé. De épen, mert kirekesztette őket, már foglalkozott velük. Lassan belé kellett hatolnia jellegükbe, a világ visszaáramlott az emberbe s az «én» fájdalmas rúgója, alig észrevehetően megint húzódni kezdett.

Jobbra tőle furcsa patt-patt hangzott s a lapok csattogása fölött kacagás, vitatkozás, majd csönd s előlről a beszéd. — Kártya — állapította meg Zoltán s hallgatta a lapok járását. Két fiatal, állapította meg kacagásukról, aztán a szavaikba próbált behatolni, de nem ment. Nem magyarok, tért vissza belé a felismerés egy félnap mulva. Olaszok s

most már az ápolónő szavairól is észrevette, hogy nem érti őket, addig csak intéseknek vette őket, jel voltukban beszéltek, mint az ujj érintése, a szem sugara vagy a nyak meggörbülése. Most azonban fölillant mögöttük a közlési szándék s ez nyugtalanította. Ki akarta találni, melyik mit jelent, okosan viselkedni, hogy meg ne sértse. Ez az új követelmény fárasztotta, de már nem adhatta föl. S lassan a szicíliai is bosszantani kezdte. Balra tekerte a fejét, látta a gyengén mosott ágyneműből is kiütköző borostás barna fejet, melyben hülyén és bénán forgott a nyelv s a nyelv mögül minduntalan kilöttyent a nyál. Az ápolónő keservesen vesződött a lomha testtel, amíg rácsavarta a borogatást, Zoltánt ez undorította s előzékeny akart lenni s mikor rákerült a sor, fölült, úgy hogy az ápolónő szólta rá :

— Traquillo !

Ezt a latin segélyével valahogy megértette, visszabocsátkozott az ápolónő karjaiba, de ugyanakkor nevetségesnek találta, hogy egy ápolónő így dajkálja s a bordái közti völgyekért is röstelkedett. Mintha sokkal véznább lett volna a melle, mint amilyen valóban volt ! Az ápolónő is kiszínesedett a főköthő alól. Erős saszorra volt s a festékes szája fölött apró bajuszka ült. Messziről egy árnyéknyi volt ez a bajusz, de amikor fölébehajolt, szálanként számolhatta meg, az arca pórusai is megnöttek, mintha lencsén nézte volna. S már feszélyezte a feladott ágytál s a homlokára tévedt ujjak. Ki volt szolgáltatva egy nőnek, aki már előtte is meghimbálta a csípőjét.

Az orvos egyik nap egyenruhában, kísétalásra-készen tartott vizitet s dob-sapkája is a fején volt. Zoltán kínos világossággal látta, hogy ez olasz sapka s az egyenruha olasz egyenruha. Ha akarta, előbb is tudhatta, hogy olasz fogoly ; tudta is, a helyzete ott derengett benne, de nem volt szüksége rá, hogy tudja, nem tartozott rá, neki az elveszett kalóriáit kellett visszaszereznie. Most azonban megsajdult benne, hogy fogoly s szeretett volna túllátni a szón : belehelyezni valahogy a világba. Már nem volt közömbös neki, hogy mi van a falakon túl. El kellett fogadnia, hogy ez az ágy nem az örökkévalóság bárkája, s ha a bárka ott úszik a sors nagy folyóján, holnap elsüllyedhet alóla s neki úszva, egy deszkaszálon kell továbbvergődnie.

S a fogoly szó mögött fölpiroslott a háború. Megkönnyebbedett, hogy itt van. Az aknák, amelyek nem robbantak föl körülötte, az ágyúk, amelyeket csak messziről hallott s a repülőök, amelyek nem szálltak fölé : egy pillanatra mint valóban átélt s nem csak rettegett borzalmak emlékesedtek föl benne s nem volt még annyira társadalmi lény, hogy megszabadulása örömét lefarizeuskodja. Egymásután elevenedtek föl Hubert főhadnagy, a behúzott nyakkal gubbasztó Szirmai s legvégül Imre fölrobbant vidámsága. Folytatódik mindez, vagy megszűnt, mint az ő gyötrelmei. Már kíváncsi volt a világra.

A jobbra kártyázó fiúkat is megismerte. Ott verték a blattot, csíkos fegyencruhában. Az egyik harminc év körüli zömök, izmosság

és szétlöttyedés határán álló barna ember, a másik fonnyadtbőrű, szőke, szép fiú, az az arrogáns fajta, amelyet csak a csizmás félsziget terem. Ez az olasz-jassz észrevette Zoltán felé fordult figyelmét s megszólította :

— Austriaco?

Még csak az kellett volna, hogy osztrák legyen.

— Hungária — mondta csendesen s ez volt az első szó, amit kiejtett.

A két olasz összenézett.

— Á, ungherese — magyarázta a hájaskás.

De a szőke kegyetlenkedni akart.

— Ungheresei rubare, uccidere — s a kezével mutatta a magyar katonáknak tulajdonított ténykedéseket s élénk arcjátékkal adta Zoltán tudtára borzadását. Zoltán elraktározta a szavakat, összepárosította őket a kézmozdulatokkal s megértette, hogy itt ezek a fogalmak forrtak össze a magyarsággal, holott ő azt hitte idáig, hogy az idegenek is elismerik a magyar lovagiasságot. A jobb szívű olasz intett s azt mondta:

— Lascia !

De a másíknak még a bögyében volt valami.

— Victoria — mondta és magára mutatott. — Ungheresei . . . — s itt a megfenekelés mozdulatait utánozta, majd az ágyra térdelt s összekulcsolt kezekkel mutatta, hogy könyörögtek a magyarok kegyelemért.

Ez a hájaskásnak is tetszett ; eredeti fickó a barátja, s úgy kacagott, hogy a gyomrába lehetett látni. Zoltán a szicíliai felé fordult s haragudott a helyére, hogy hol ezt a nyálát csorgató bűzös tömeget, hol ezt a cseh pimaszt kell néznie, aki nem volt ugyan cseh, de az is lehetett volna.

Már borogatást se kapott, csak valami köptetőt, annak a keserűségével lépett hozzá az ápolónő. Ezen a délután másfél órára eltűnt az asszonyka s most jókedvű volt és piros s a szemét is kiemelte az aláírt fekete karika. Zoltán kezdett erőre kapni s az ő főkötoje már nem konyult kedves nővéresre, ha fölébe hajolt, sőt egész közélről mondta neki, amit akart, az arcát is megveregette s a szeme versenyt villogott a fogaival.

Vágykeltően suhogott el a szoba homályos távolába s a vállalai mint pompás, régifajta fregattvitorlák ingadoztak s a cipője sarka az ember pulzusában visszhangozta a kopogását. A szőke olasz fölült s azt kiáltotta :

— Rosina, Rosina, subito, soccorso — s a képe piros lett a nagy izgalomtól. S amikor a lány visszajött, arcátlan szavakat súgott a főköto alá. A lány feléje ütött s tettetett durcássággal állt tovább, de telt a bögye, hogy megint megkívánta valaki s a válla még nagyobbakat mártódott jobbra-balra s meztelen nyaka, mint külön csúcs-vitorla duzzadt a fehér köpönyeg fölött. Zoltán elzárkózott a Gondosságnak ez elől a lealacsonyodott angyala elől s hallgatag-sértődötten fogadta másnapi kedveskedését.

Már nemcsak tejet és kását kapott, de húst és pürét is. Rosina segíteni akarta a felszeletelésnél. Zoltán eltolta s a latin emlékezetéből ezt a szimpla szót kotorta elő, hogy ego. Ezt Rosina nem értette ugyan, de az eltolt kezét igen s a macska egérfojtogató jókedve villant fel benne. Azon az örvön, hogy Zoltán elpötytyentett egy kis törött borsót, lefogta a kezét s ő etette s Zoltán, ha akart, meggyőződhetett, hogy nem levegő van a köpenye váll-búbjában. A falat elakadt a torkán, soha nem érzett gyönyörűség szaladgált benne, de azért nem nyomta vissza ruganyos, kemény vállát; az erejével a zavara is visszatért s már megint szüksége volt Horváth Ilonkára. Ezen az estén úgy aludt el, hogy a párnáját átölelte s azt mondta: én állhatatos vagyok s megfogadta, hogy ezentúl okosabb lesz a törött borsóval.

Másnap órá is kórházi ruhát adtak. Ott csoszoghatott az ágya körül s délben a barak elé is kiállhatott. A szőke kártyás egy hatrét hajtott ujságledőt böngészgetett és magyarázott. Sok Fiumével és Zárával spékeldött a beszéde, a hangja hol csillogott, hol elrekedt, aszerint, amint örült vagy méltatlankodott. Az egész társaság eleven volt, felszabadult, gondtalan. No ezek csakugyan kiléptek a háború árnyékából.

— In Ungheria rivoluzione, — támadt Zoltánra a szőke, mert ette a penész, hogy Zoltánt megkeserítse.

Rivoluzione, ezt nem lehetett félreérteni. Az olasz nagyobb hitel kedvéért odanyomta Zoltán elé a Stampa számot. Ott volt a cím, alatta Budapest s a novemberi dátum s a cikkben hihetetlenül elferdítve Károlyi és Jászi neve. Zoltán nem sokat konyított a politikához, de Szirmai propedeutikájából tudott annyit, hogy ha az a két név a mestrei kórházba is eljutott, akkor odahaza csakugyan forradalom van s egyszerre ezer apró fájdalom át érezte a lelkéből kiszakított Magyarországot. Előbb csak Szirmaira mert gondolni. Hazaért-e vagy ő kapta az utolsó golyót? Aztán a pápai főgimnáziumra, mit szól a klasszika-filológia tanára Károlyihoz, csak a legvégén Hodosra, de itt meg is állt, mert mit változtathatott Hodoson a forradalom? Talán Kutasi, az inas-nagybirtokos került ebek harmincadjára, vagy a jegyzőből vágták ki a beléhordott nevendécsirkét?

Amikor visszatért a terembe, a keskeny folyosón megint a szőkébe ütdött, aki az ápolónőt sanyargatta. Az kissé erőltetett gorombasággal fejlett ki a karjaiból s Zoltán képébe nevetett; s mondott is valamit, amiből Zoltán csak azt értette, hogy: piccino. Nem lehetett csúfolódás, mert az olasz perfid mosolya mögött összevicsorította tőle a fogát. Zoltán azonban félretolta az ápolónőt, besietett, de a fülébe még belezakadt az olasz kárörvendő kacaja, nyilván a félretolt asszonyon röhögött.

Nem is volt ettől fogvást Zoltán számára egy jótét tekintete. Zoltán ügyeskedett, hogy kiengesztelje: mégis csak ő állt akkor az ágya fölött. Ajánlkozott, hogy hozza a gyógyszert, bemártja a törülközőt a

borogatáshoz. De Rosina elrántotta a kezéből az alázatosan tartott pléh-dobozt s olyan szemszikkázással zavarta el a mosdótól, hogy Zoltán hebegve kotródott ki az udvarra.

Egész tavaszias napok jöttek s az udvaron féktelen csoportokban ficáncoltak a gyógyultak, majd föllökték a hullahordó szanitéceket, akik örökös útban voltak valamelyik barak s a halottaskamra közt. Már mindenki ismerte az alkotmányukat s amikor üresen jöttek vissza s a konyhák előtt megálltak, hogy két halotthordás közt a szolgáló derekak változatlan rugalmasságáról is meggyőződjenek: egy-egy bolondos fickó belefeküdt a fekete saroglyába, a szanitécek fölemelték és cipelték, csak pillanatok mulva vették észre, hogy hopp: ez visszafelé tülnehéz, akkor aló zsupsz, kifordították őket, amin megint el lehetett kacarászni egy félórát. A spanyol pedig lehajolt az emberek veteményes kertjébe, kitépett egy fejet s aki megmaradt, boldogan lengedezett a háborútól föltisztult élet verőfényében.

Csak a szicíliai húzta egyre keservebben azt a maradék kis levegőt, amit a Gondviselés kiporciózott neki. Mást két-három nap alatt vitt el a tüdőgyulladás, ez a mammutember három hétig küzdött vele. Csomóról-csomóra üszkösödött szét a tüdeje, iszonyú adagokat köhögött föl s valószínűtlenül nagy mancsait imádságos-könyörgősen rakta a mellére.

— Maria, Maria! — mondta.

Egész különös volt ez az imádságra összebékült két elefántmancs a tüdejétől szabadulni iparkodó mell háborgása fölött.

Zoltánt az utolsó mestrei éjszakáján olyan zaj verte föl, mintha birkóztak volna a szomszéd ágyon. Valaki ráült a szicíliai mellére s az hánykolódott, hogy ledobja. Zoltán felült s az ápolónővért kiáltotta. De a sorella nem volt benn, ki tudja, hol járt s a szőke ágya is üresen tátogatott. Zoltán még nagyobbakat ordított, az álmatlan betegek fölültek, az alvók morogva megfordultak s az ápolónő is elősuhogott. A szicíliai még vadabbul rángatózott, de az ápolónő Zoltánhoz fordult.

— Che vuoi?

Zoltán csodálkozva mutatott a szicíliaira. Még a félhomályban is láthatta, hogy a leány nyaka pipacsos (talán pipacsos is volt már, amikor bejött), Zoltánra mordult s valami cifra szólást kanyaríthatott, mert itt is, ott is felvihogott valaki. Apró, dühös vihogások kunkorodtak a levegőbe, aztán minden elcsendesedett, csak a beteg érdes, horkoló légvétele hallott, mind ritkább és kapkodóbb kortyokban itta. Zoltán nem bírta, befogta a fülét, beásódott a párnájába, úgy aludt el. Arra ébredt, hogy a szanitécek, hórukk, a maguk fogatára gördítik a hatalmas hűskoloncot.

Zoltánnak néhány nap mulva visszaadták a ruháját, a kórház irodájába kísérték, ahol már nyolc-tíz magyar ült a hátizsákján s bánatosan pöködték a szót.

— Szép karácsonyunk lesz, — mondta az egyik.

— Az.

— Hát a te zsákod, testvér? — fordult Zoltánhoz egy önkéntes örsvezető.

Zoltánnak akkor jutott eszébe, hogy ni, ő ebben az egyszál ruhában áll itt, még az ingét se cserélheti ki, ha szétfeszlik, mindene ott veszett a Piavénál. A másik belekacagott a kárvallott képébe.

— Sose búsulj, tavaszig eltart, ami rajtad van s tavasszal csórén is eljárhatsz. Örülj, hogy a legelső nadrágod le nem guvadt.

Ezen mindenki kacagott. Nagy bolond ez a Finta!

— Csal a Finta, — mutatkozott be a jókedvű fickó s megrázta Zoltán kezét. Durványosan kifaragott legény volt, az orrán meg a keze bütykén rajtfeledtek egy kis fölös matériát. Vastag és befelé görbült hüvelykujja olyan volt, mint egy külön állat, annyi egyéniség volt benne. Folyt ebből a Fintából a humor, mint sivatagi tevéből a víz, csak az kellett, hogy a bolond világ oldalba döfje. Nagyon kacagott az apró emberkén, akit föl húzott szuronnyal a kíséretükre adtak.

— Nincs most moszkító, bácsi, nem kell a fenekem vakarni s meg-símogatta a szuronyt.

De az olaszka a nekibúsult fajtából való volt; ripacs képén két oldalt két mogorva árok, dühös elmordulással jelezte, hogy ő itt tekin-tély s a bratyizgatásnak semmi helye.

— Repedj szét, mint az elpottyintott dinnye, — mondta neki Finta, míg a zsákját fölcsatolta.

— Aztán ne búsulj, szabok neked a magamé aljából, ha a kis üngöcskéd elszakad, — ugratta megint Zoltánt.

Az állomáson a vonatba kötött bele. Pedig örülhetett, hogy fogoly létükre egy harmadikos kocsiba tuszkolták őket, de Dénesnek nem tet-szett a kétfelől becsukható kalitka.

— Neki ne düljek az ajtótoknak, mert kinn is vagyok s kidütöttem egy eperfátokat.

Odakinn szőlőindával gírlandozott földek teregették csupas-zágukat.

— Szép lehet ez nyáron, — mondta Dénes megvetőn, — csak a lampion hiányzik róla.

Lenn Páduát kiáltott a kalauz.

— Antikám, siklasd ki ezt a féregszállítót — fohászzkodott a szél-jósló decemberi alkonyatban vörösen felolvadó Bazilika-kupola felé s ez a sóhaj, mint átbillent szelep, végehosszatlan sírámokban sittyen-tette ki a panaszosabb lelkét.

Volt valami édeskésen nagyhullámú a siránkozásában, mintha nem is a maga panaszairól volna szó, hanem egy mesehős szíve jaját recitálná népies cifrázatokban. Egyszeriben fölfedezte a karácsonyán szontyolgo öreg magyart, aki úgy ült a falócán, mintha karón állna a feje. Amíg bolondozott, egy szava sem volt hozzá, sőt sértette, hogy nem cifrázza a jó brugó-röhögésével az ő tréfás hegedűszólóját, de most

egyszerre csak az ő számára volt szíves ; gomolyokban bukta rá a meghatottságát.

— Bizony, édes Ádám bácsi. A kis Jézus terpentint főzet az idei karácsonyfánkól. Szegény édesanyám ádvent reggelén kezdte a sírást s vízkeresztig fel nem szikkadt a szeme. A bátyám Sabácnál kóstolta meg a szerb földet s engem a békesség napján csip el az olasz s nem vagyok sehol. Mást érdemelt öregségére, aki fél falut hozott a világra.

— Fél falut? — kötődött közbe egy bruharára kész nyálás legényeske.

— Ha nem a kétharmadát. Mivel ő a bába.

— Ferrara, Bologna, — hangozott át Dénes szaván a rikoltás s künn föl-fölcsicsgergett az utasok fecskenyelve. Az olasz elaludt s félreestett fejére egyszeriben kiült a lélek, szegény elélt, kifacsart lelkeske volt. A szemhéja piros, az arca zsongátlan, a szája leleffedt, népi roué, amelyet csak Olaszországban látni. Dénes azonban az emlékezés búvárszivattyúján át Erdéllyel pumpálta teli a fülkét, tőle akár egy fenyvesben is rohanhatott a vonat, ő tisztán hallotta a fadöntés hangját s a mókus leverte toboz roppant némaságalá húzta nesztét.

Zoltán szorongva nézett magába : van-e benne valami abból a gyöngédségből, amellyel ez a székely gyerek citálgatja a szüleit s a szülőföldjét. Szereti-e ő egyáltalán az apját, anyját. Fontos volna-e neki, ha a temetőt elhordanák a helyéről s a Vaskapu bozótosat feltöltenék. Nem. S ez a nem, bizonyára súlyos életmulasztás. Undok, acélhideg, hóbortos fráter ő. Dénes cifra mélézgatásában volt ugyan valami, ami őt bántotta, de engedékenységében már el is ismerte, hogy ez az igazi szív s az ilyen életeké az élet. Kárhoztatta magát, aki csak rajongani tudott, szeretni nem s ép ezzel a túlzásával árulta el, hogy nem a szíve, csak az agya részes a szenvedélyeiben.

A betegsége óta furcsa változáson ment át. Megtört a jég s csillanó tócsákban cuppant föl az érzékiség világtükröző vize. Az érzékszervei több gyönyörűséggel tapadtak a teremtésre, mint eddig. Elébb színtelen szolgálai, néma máglyarakói voltak az örökös lobogásra kárhozott agynak, most külön is megéledtek. A kórterem függőlámpa ernyőjén neki-buzdult szem beletorkoskodott a világ színeibe, a kiöntött vizen hanyatt-eső fényt kiszakította összefüggéseiből, külön fénylő folt lett, amelyet gyönyörűség nézni s az ápolónő hangján fölgerjedt füle, értelmetlenül is gyönyörködött a játékos olasz szóban, amely olyan volt, mintha a száj kinyílt kalitjából cikázó madarak röpültek volna szét. Szagolgatta az orvosságos üvegét, cirógatta a friss ágyneműt s örült ezeknek az «én» őrzöngéséből leszakadt érzékeléseknek, édes kibúvót sejtett meg itt, amin át egéruat nyer a sorsa elől.

S míg Finta Dénes virágos sóhajtozását s hej édesanyámos felbuzdulásait hallgatta, egyszerre egész világosan látta élete nagy hibáját. Nagyon is az agyvelejének élt, ahelyett, hogy az érzékein beömlő világot szerette volna. Persze, neki különös a Dénes modora. Csakhogy ennek

a Dénesnek az anyja : egy hajában turkáló kéz, lumpolás után korholó szó s tréfás csókkal lefogott duzzogó száj. A vén, favágó apja furulyát fabrikáló kéz, kötekedés a diákifijurral, fákat zuhinto értelem s erdei ember furfangossága. Ez a Dénes egy kicsit az anyja, egy kicsit az apja, egy kicsit az erdő. Mindenben szétgyökerezett, szálanként kellene elnyesni, aki ki akarná tépni a lelkét a világból. Ő azonban önmaga vergődésinek a pitypang tolla, értelmetlen, gyökértelen.

S mint mindig, amikor boldogtalansága vélt rúgóihoz tapintott, már látta is a menekedés útját. Nem ébredezett-e az érzékeiben egy különös elevenség? Nem itatódott át a szeme, füle édes öncélú fogékony-sággal. A világ dolgait gyöngéden surló szeretet, a jelenségeket önmagukért becsülő figyelem az élet. Ebből a betegségből talán igazán gyógyultan ébredt, lelke önsanyargatás-kérgét vedlette le.

Kinn a pistojai alagutak lecsavarták a jegesen csillogó téléjtszaka roppant csillárjait, a vonat szava egyre inkább egyedül maradt az emberek szavai közt. Rim-ram mondták a küllők s a bánatos adventü magyar oly állhatatosan nézte a kabátja alsó gombját, hogy egyszerre csak félreesett a feje.

— Mi vagy te otthon, Dénes — kérdezte Zoltán hirtelen fejfölvetéssel.

Dénes fölriadt, kinézett az ablakon, meggyőződött róla, hol van s egy fejrázással megint székelly legénnyé durálta magát.

— Hogy miből élek? Hol a levegőből, hol a jókedvemből. Különben egy kolozsvári lapnál nyüvöm a könyökem.

— Ujságíró? — csodálkozott el Zoltán s kissé lehült a tisztelete. Most vette csak észre, hogy tanult emberrel van dolga s egyszeriben hamisat pendült a Dénes góbésága. Hanem azért ez az igazi út, mormolta magának s jól megnézte a félreesett fejű Ádám bácsit, hogy önmagáért és szeretetből nézze. Érzékelní és szeretni fogom a világot. S nem vette észre, hogy ez megint csak agy-elhatározás.

Firenzében lelket vertek az órbe, nézzen utána, mi történik velük. Az ór titokzatos képet vágott s meg-megszólította a vasutasokat. Dénes nem győzte nógatni, hogy Róma? De az olasz főlemelte a mutató ujját s jobbra-balra ingatta.

— No — mondta s azontúl semmit.

— Szardiniába viszel, vén Merkurio, kötekedett Dénes. Olajos dobozba raksz s eladsz hálnak. Erdélyt puliszkának s a székellyt hálnak, vén tolvaj.

— Erdélyt? — kérdezte Zoltán meghökkenve.

— Erdélyt ám — komolyodott el Dénes s egy papírlapot szedett elő, a fölparcellázott monarchia esett szét rajta darabjaira. A köpenytelen vacogó katonák ott topogtak Dénes körül, bele-belepislantottak a papirosba, itt is egy darab, ott is egy darab, nem sokat értettek belőle, sehogysem tudták a papíron át a földet látni.

— De Szabadbattyánt csak meghagyják? — tudakolta egy dunántúli bácsika.

— Azt meg, de Ádám bácsira aligha bocskort nem kötnek. Nagyszalonta benne van a karéjukban.

Ádám oda se rőffent, mint akivel illetlenül csipkelődnek.

Zoltán meghökkent. Nagyszalontá is? S a Damjanich-Hindenburg álmokra gondolt. A valóság nagyobb harapott szegény Magyarország-ból, mint az ő pesszimizmusa. Pedig ő csak azért kanyarított ki akkorát, hogy nagyobb tudomány legyen visszaszerezni.

— Hej — sóhajtott fel Dénes — szuronyhegy nő még az agárca-fán is, amíg ezeket ki nem hányjuk.

— Bizony — mondta a dunántuli s iparkodott együtt sóhajtani az úrfélékkel, de a hazának szóló sóhajtásuk alatt a tulajdon sorsocskájuk didergett tovább s az ól máló kerítése, amit az asszony a frontra tudatott, fontosabbá vált az ország berúgott kerítésénél.

Egy livornói «omnibusz»-vonatba szálltak át. A fiesolei hegy ciprusai mögül nagy sárga ujjakat nyujtott a világra a hajnal. A katonák egymásnak borultak, hogy össze-összefoldozzák az álom állomásonként elszakadt filmjét. Hol az egyik, hol a másik kelt föl s járult az ablakhoz s bánatos sercintések repültek az egyre lanyhuló reggelbe.

— Pisa, — olvasta Ádám bácsi. Ennek jól kiállították a keresztlevelét. S megszólított egy vasutast, hogy csakugyan az-e?

— Si, si — felelte az olasz.

— Nám, még el is vádulja a bolond!

A livornói állomáson kitört tüskéjű kaktuszok s néhány vedlett cédrus fogadta őket. Végig bandukoltak a városon, az olasz oldalt, mintha csak véletlenül szegődött volna hozzájuk. A járókelők megálltak s bár elunhatták a foglyokat, mindeniket külön is megcsodálták, a biciklis-inasok leállították egy pillanatra a gépjüket s a kosarat himbáló lányok szemét megmélyítette a messziről jöttek kijáró bámulat. Végig bandukoltak egy via Umberton, átgázoltak egy piazza Vittor Emanuelen s kiértek egy via Margheritára. Az Arsenál kapuja előtt két apró matróz posztolgatott s a tenger fölötti égre miniumos hasú hajók árbóc és kötél szövевénye szőtt gigászi pókhálót. A megszakítatlan tenger, mint nagy kék, örökéző kályha, kifogyhatatlanul küldte a meleg fuvalmakat, megölhetetlen tavasz himbálózott a pineák zöld gombakalapján s a parti sétány kavicsa is úgy nyikorgott a bakancs alatt, mintha tenniszcipők volnának.

Zoltánban különös édes visszhangot vert ez a percek alatt ráköszöntött tavasz, amely úgy élt itt a tél partján, mint gyermek lány az öregapja sírja szélén. Ez az ő új hangulatához illő vidék. Ha itt ki nem fejlík a karjaiból az emberi gyöngédség szorítástalan ölelése, hát soha. S különös megértéssel nézte a gyerekeket, akik gúnyos austriacit kiabáltak utánuk, mintha azzal legalább is bohócot mondtak volna.

— Már aligha visznek Szardiniába, — rikoltott föl Dénes, aki a tengeri úttól félt, amikor a kikötőből kiértek. — Ha csak tutajra nem raknak, mert ezen a sziklán ki nem köt hajó.

— Szardínia? — támadt rá megint az olaszra.

Az megemelte és megingatta az újját.

— No.

— Akkor hát szép tavaszunk lesz, testvér. Egy medencébe mártom a lábom a nizzai nagyhercegnőkkel. Hej, édes jó anyám, kár volt lesírdogálnod a háborús meghívómról az írást: a Cook iroda sem állít ki ennél jobb körutazási jegyet. Ahun a drót. De sok elbliccelt hősi halál ácsorog mögötte. Szervusz prizsonieri. Neked is többet ért a bőröd egy facér golyónál.

A fogolytábor egy foltnyi sziklapart volt a tenger s a hármás drót-sövény közt. Néhány barna pinea feledkezett a csupasz sziklán. A gyérgyepet úgy imádkozták oda a szelek a köre, a kátránypapírral fedett barakok is csak lógtak a föld komor tömegén, az ember várta, mikor nyalja le őket a sziklák lábainak neki-neki morduló Tirrheni-tenger. Időlopó foglyok ácsorogtak, a csukaszürkéjüket mindenféle amatőr szabászremeklés tartotta egybe. Egyik egy fűrészállvány előtt kendőzte a semmittevést, mások a szabadtűzhelynél téblábtak, a fiatalok birkóztak, lajtosok nógatták öszvérüket. Amikor a kis csapat befordult a hántatlan farámában kifeszített drótkapun, minden munka megállt.

— Kamerád? — Magyarok? hallatszott innét s onnét is, mert csak osztrákok és magyarok maradtak a táborban, a többi nációt visszahívta a győzelem. Volt hely, amennyi kellett, a legénység egy része ottkinn dolgozott, alig két-háromszáz ember őgyelgett a megürült sziklaparton.

Zoltánékat az egyetlen kőépületbe vezették, ahol a parancsnok lakott. A parancsnok jólelkű tartalékos, az a kövérebb, túlon túl-déli olasz, amely a spanyol inkvizícióig vezeti vissza a honpolgárságát. Beszélt valamit a paceról, meg a pacienczáról, s ráfogta a falra a kezét, így mutatta, hogy aki megszökik, lelövik. De ezt a mozdulatot maga is sokalta, mert rögtön utána egy «jól rátok ijesztettem» mosollyal szélnek bocsátotta őket.

(Folyt. köv.)

Németh László.